ئەو خووانەی ددانی منداڵ تێکدەدەن

د. سەعید عەبدوڵلەتیف*

یەکێك لەگرنگترین دیاردەکانی کۆمەڵگای ئێستا ئەو خووە دزێوانەن کەمنداڵان هۆگری دەبن ئەویش وەك پەنجەمژین و مژینی مەمکە و مژینی بووکە شوشەو هەناسەدان لەدەمەوەو زمان جوین لەنێوان ددانەکانی هەردوو شەویلگە و نینۆك قرتاندن بەددانەکان... و چەندین خوی دیکە.

شایەنی باسە ئەم دیاردە دزێوانە لەنێو کۆمەڵگەی وڵاتانی جیهاندا وەك ئەوروپا و لەنێوان کۆمەڵگەی سەردەمی ئێمەشدا لەتەشەنەسەندندایە، هۆکارەکانی ئەمەش بریتین لە:

یەکەم: دایك و باوکانی منداڵان سەرقاڵی کاری رۆژانەی خۆیانن و دورن لەوەی منداڵەکانیان بەشێوەی لەبارو دروست پەروەردەبکەن، لەهەمانکاتدا سۆزو خۆشەویستی پێویست کەزۆر گرنگە بۆ ئەو جگەرگۆشانە کەمتەرخەمییەکی

لەبەرچـاوی تیـادا بەدیدەکرێـت، کەئەویش بەشێوەیەکی ناراستەوخۆ روودەدات بەهۆی سـەرقاڵی باوك و دایکان بـەکاری رۆژانەیانەوە، لەبەر سـەختی ژیان ئەم دورکەوتنەوەیەو کەمتەرخەمییـە لەپـەروەردەدا هۆکارە بۆئەوەی منـدالآن رووبکەنە خوی درێـوی وەك پەنجەمژین و .... هتد. کەموکوری لەبەخشـینی سۆزو خۆشەویسـتی دایکوباوك وا لەمنداڵ دەکات کەدووچاری خۆ خەریککردن بێت، بەمجـۆرە خووانەوە کەجۆرێك لەسـۆزو خۆشەویسـتی بەهۆیەوە بەدەسـتدەهێنێت، یاخود بەمکارە وا لەدایکوباوکـی دەکات کە گرنگی پێبـدەن، یاخود جۆرێك لەهەسـتی ئارامـی بەمکارە دەسـتەبەردەکات کەلەلایـەن پەروەردەکارانیانـەوە پێشـتر نەیدراوەتێ، بەمجۆرە پشت بەم خووە دەبەسـتێت تالەتەنیایی رزگاری ببێت، ئەگەر لایەنی فسیۆلۆژی ئەم هەڵسوکەوتە شیبکەینەوە ئەوە رەچاودەکەین کەسـەری پەنجەکان هەستیارییەکی زۆریان تێدایەو چەندین خانەی هەستیاریان هەیەو جگە لەوەی دەمی مرۆڤ بەهەمان شێوە خانەکانی لەوپەڕی هەستیاریدان، بۆیە بەپەنجە خسـتنە ناودەم، منداڵەکە هەسـت بەجۆرێـك لەئارامـی و خاوبوونەوە دەکات کـە جۆرە سـۆزێك لەناخی منداڵەکەدا دروسـتدەکات و جۆرێك لەبڕوای بەخودی خۆی دروستدەکات، ئەویـش بەهۆی جوتبوونـی هەموو خانەکانی رووپۆشی ناودەم بەسەری پەنجەوە ئەو هەستە دروستدەکات.

ئـەوەی پێویسـتە ئامـاژەی پێبدرێـت زۆربەی زانـاکان هۆکاری ئەنجامدانی ئەم خووە درێوانەی لای منداڵان بۆ ونکردنی سۆزی دایکوباوك بەپلەی یەکـەم دەگەڕێننەوە، جگە لەمە چەندین هۆکاری سەرەکی دیکە هـەن وەك پێدانی شـیری دایك کە

هۆکاره بۆ بەردەوامی نزیکبوونەوەی دایــك لەمنداڵەکەی بەدرێژایی ماوەی شــیرەخۆریی، بەڵام لەگــەڵ بڕینی شیری دایکەکەو دەستکردن بەپێدانی شیری دەستکرد واتە بەشوشە شیر، دایکەکە دوردەکەوێتەوە لەمنداڵەکەیی و دەبێتەهۆی لەدەستدانی سۆزی دایك بۆمنداڵەکەی، هەر ئەم هەستکردنەیە و بەلەدەســتدانی ســۆزی دایکەکە، منداڵەکە دەست دەکات بەزمانجوین یان پەنجەمژین تا جێگەی مەمك مژنی دایکەکــە بگرێتەوە و بەمــە هەوڵێك دەدات کەجۆرێــك لەســۆزو ئارامیی بەخۆی ببەخشێت کە ونیکردووە.

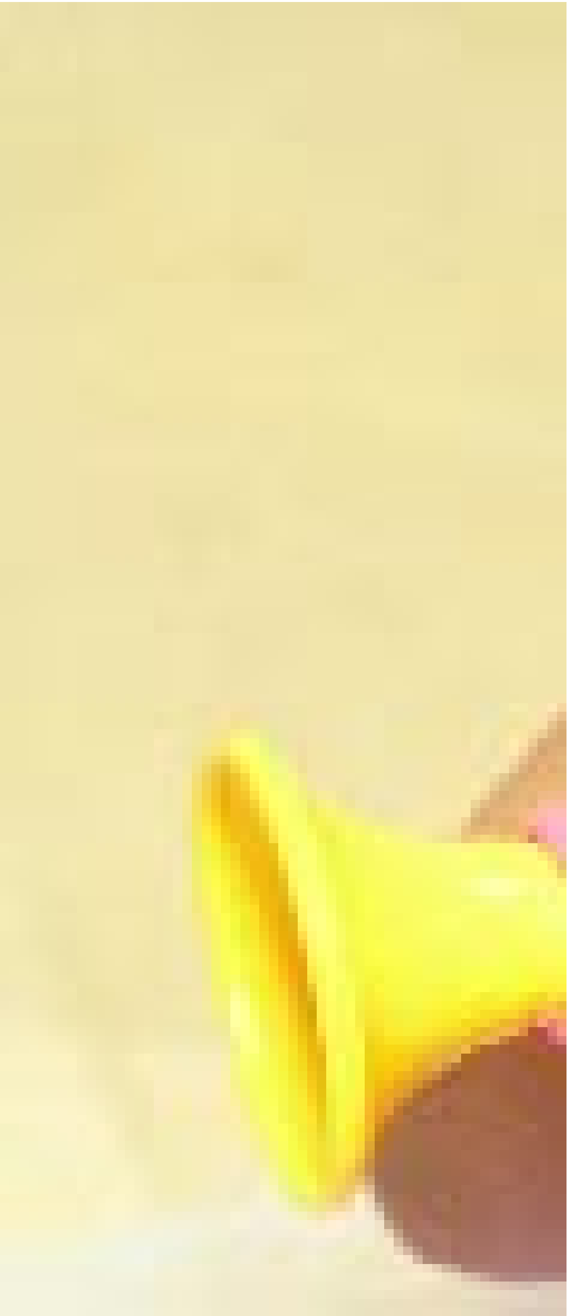

هۆکاری دیکەش زۆرن بۆئەو خووە دزێوانــە وەك هــۆکاری بۆماوەیی، کەمنــداڵ لەباوانییەوە هەندێك خوی دزێوی بۆ دەگوێزرێتــەوە کەیەکێك لەئەندامانــی خێــزان پراکتیزەیــان کردووە.

هەروەها هەناســەدان لەدەمەوە لەوانەیــە هۆکارەکــەی بۆماوەیــی بێت یان هــۆکاری دیکە بێت، بەدەر لەبۆماوەیی وەك گەورەبوونی گەروو بەهۆی هــەوی درێژخایەنــەوە یان بەهۆی زیادەگۆشــتی ناو لووت یان هــەوی گیرفانی لــووت Sinusitis یــان لادان و خواری دیــواری نێوان هەردوو کونەلووتNasal septum، کەهــۆکارە بۆئــەوەی وا لەمنداڵەکە بکات بەدەمی هەناسەبدات و بەردەوام دەمی کراوەبێت بۆ وەرگرتنی بڕێکی تەواوی پێویست لەئۆکسجین.

خاڵێکــی گرنگی دیکــە ئەوەیە کەلەزۆربــەی کۆمەڵگــە نەدارەکاندا منــداڵان خــووی پەنجەمژیــن یان زمانجویــن پراکتیزەدەکــەن وەك هەوڵێك بۆ خوتێرکردن.

لەبنەڕەتدا مژینی پەنجە لای منداڵ لەوەوە ســەرهەڵدەدات کەمنداڵ هەر کەکۆرپەلەیە لەناو منداڵداندا پەنجەی دەمژێت بەمەبەستی چوونە ژوورەوەی شــلەمەنی نــاو منداڵدان-شــلەمەنی ئەمۆنیاتك- بەچوونــە ژورەوەی ئەو شلەمەنییە بۆ ناو بۆشایی کۆرپەلەکە کە هۆکارە بــۆ پێکهاتنی کۆئەندامی هەرســکردن لەکۆرپەلەدا، دوابەدوای ئــەوە منداڵەکــە لەدایکدەبێــت و پەنجەمژینەکــە شــێوەیەکی دیکە وەردەگرێت واتە مژینی شــیری دایك جێگــەی پەنجەمژینەکە دەگرێتەوە، بــەڵام هــەر کردارێــك کەرێگربێت لەوەرگرتنــی شــلەمەنی لەقۆناغی گەشــەکردندا وا لەمنداڵەکــە دەکات بگەرێتــەوە بــۆ خــووی دزێــوی پەنجەمژینەکــەی کەلەنــاو منداڵدانی دایکیدا پراکتیزەی کردبوو.

کاتێك کە منداڵەکە گەورەدەبێت و لەرێی دەمەوە بەردەوام هەناســە دەدات تەنانــەت ئەگەر هۆکارەکەش نەمێنێــت، دەبێــت بەخوویەکــی ناپەســەند، بەڵام ئەوەی دەربارەی پەنجەمژین پێویســتە رەچاوبکرێت ئەوەیە پێویستە لەســەر دایکوباوك هــەر لەیەکــەم رۆژی لەدایکبوونەوە هەوڵبدەن سۆزی تەواودەستەبەربکەن بــۆ منداڵەکەیــان تــا شــوێنی ئەو خــووە بگرێتەوە کەلەنــاو منداڵاندا هۆگریبوون، پێویستە هیچ جیاوازییەك نەکرێــت لەنێوان منداڵــە وردەکانی ناو ماڵدا، هەروەها پێویســتە منداڵ ســەرقاڵبکرێت بەبووکەشوشەو یاری شیاوی بەردەست تا منداڵەکە بیرلەوە نەکاتەوە کە بگەرێتەوە ســەر خووە دزێوەکانی پێشووی بەتایبەتی کاتێك کەدەستی بەتاڵە.

ئەوەی پێویســتە رەچاوەبکرێت ئەوەیــە بەهیچ جۆرێك نابێت بەزۆر و بەلێدان هەڵســوکەوتی لەگەڵ منداڵدا بکرێت بۆ وازهێنان لەو خووە دزێوە، گەرنــا شــوێنەوارێکی زەرەرمەندی دەبێت لەسەر منداڵەکە.

زیانەکانی لەسەر گەشەکردنی شەویلگە

پرۆســەی خــووی دزێــوی وەك پەنجەمژین و زمانجوین یان هەناسەدان

لەدەمەوە دەبێتەهۆکار بۆئەوەی ماسولکەکانی روو-دەموچاو- پەستان بخەنەسەر ئێسکی هەردوو شەویلگەی سەروو و خوار، ئەم پەستانە لەلاوە والەئێسکی شەویلگەی سەروو دەکات گەشەکردنەکەی بەجۆرێکی نائاسایی بێت واتە شەویلگەی سەروو تەسکتر دەبێت لەشویلگەی خواروو واتە بەشێوەیەکی پەستێنراو دەردەچێت، خوی پەنجەمژین دەبێت بەرێگرێك لەبەرامبەر گەشەکردن و دەرکەوتنی ددانەکان بەشێوەی ئاسایی خۆی کە زۆرجار وا لەددانەکان دەکات نەگەنە یەك واتە کەمنداڵەکە دەم دادەخات ددانەکانی پێشەوەی شەویلگەی سەروو ناگاتە ددانەکانی شەویلگەی خواروو واتە بۆشاییەکی گەورە پەیدادەبێت کە پراوپڕ بەئەندازەی قەبارەی پەنجەی منداڵەکەیە. لەهەمانکاتدا ئەم پەنجەمژینە دەبێتەهۆی ئەوەی کەپەستان بخاتەسەر بەشی پێشەوەی شەویلگەی سەروو کەبەرەو پێشەوەی دەریدەپەرێنێت و بەشی پێشەوەی شەویلگەی خواروو بەرەو دواوە دەبات، واتە شێوەی رووی منداڵەکە تێکدەچێت ئەویش بەو هۆیەی کە کاریگەریی تەنیا لەسەر ددانەکان نییە، بەڵکو کاریگەریی لەسەر ئێسکی روو هەردوو شەویلگەش هەیە.

شایانی باسە کەخووگرتن بەبەکارهێنانی مەمکەمژە بۆ ماوەی چەند ساڵێك واتە وازلێنەهێنانی و بەکارهێنانی لەماوەی دروستبوون و سەردەرکردنی ددانەکان، هەمان کێشە دروستدەکات لەددانەکان و شەویلگەدا.

چارەسەر چۆن دەبێت؟

گرنگترین هەنگاو بۆ رێگرتن لەمبارە ناهەموارە ئەوەیە کەبەزووترین کات بتوانرێت دەستنیشانی هۆکاری ئەو خووە بکرێت، ئەگەر هەر کێشەیەك هەبێت لەهەوی ئالووەکان یان بوونی هەر زیادە گۆشتێك لەرێڕەوی لووتدا کەهۆکاری سەرەکین بۆ هەناسەدان لەدەمەوە، بەزووترین کات چارەسەربکرێت لەلای پزیشکی پسپۆڕ، ئەویش بەلابردنی ئەو زیادە گۆشتانە یان ئەوبارانەی کە هۆکارن بۆهەناسەدان لەدەمەوە، خۆ ئەگەر دایکوباوك نەیانتوانی یان ئەوەیان پشتگوێخست کەمنداڵەکەیان خووە درێوەکە وازلێبهێنێت ئەوا پێویستە لەسەریان کەمنداڵەکە پشانی پزیشکی پسپۆڕی ددانی بواری راستکردنەوەی ددان بدەن، بەرلەتەمەنی شەش ساڵان واتە بەرلەوەی منداڵەکە ددانە هەمیشەییەکانی دەست بەدەرکەوتن بکەن. پزیشکەکە دەتوانێت شێوازێك بەکاربهێنێت کەوا لەمنداڵەکە بکات ئەو خووە درێوە وازلێبهێنێت کە پێش ئەمەش پشتدەبەستێت بەبەکارهێنانی دووجۆر ئەویش جێگیر یان بجوڵ-ناجێگیر، کەمنداڵەکە بۆماوەیەکی گونجاو لەدەمیدا دەبێت و رێگردەبێت لەپەنجە خستنە ناودەم و کاریگەرییەکی وایدەبێت ئەو پەیوەندییە ناهێڵێت کە منداڵەکە خووی پێوەگرتبوو، منداڵ هەست بەنائارامی دەکات کاتێك پەنجە دەخاتە ناو دەم و پەنجەی بەمەڵاشویەوە دەنووسێنێت کە دوای ماوەیەك پزیشکەکە بۆی دەردەکەوێت منداڵەکە هۆگری ئەو خووە درێوەی نەماوە، ئەوکاتە ئامرازی راستکردنەوەی ددانەکان-ئامرازی رێگرەکە- لەدەمی منداڵەکە دەردەهێنێت و منداڵەکە ئەوکارە درێوەی بیردەچێتەوەو پرۆسەی تێکچوونی شەویلگە و ددانەکان دەوەستێنێت، بەڵام ئەگەر ئەو چارەسەرە نەبێت لەوانەیە شێوە درێوی ئێسکی روو و شەویلگە و ددانەکان زۆر بەزەقی دیاربن، بۆیە تا زووکارەکە دەستنیشانبکرێت ودەست بەچارەسەرەکە بکرێت ئەنجامی باشتردەبێت، هەربۆیە لەسەر باوك و دایك ئەرکێکی زۆر گرنگیان لەسەرە کە سۆز و خۆشەویستیان پێببەخشن و لەنزیکەوە چاودێرییان بکەن، ئەوەی جێی داخە زۆر بەخێوکەر و دادە و دایەنێك سۆز و خۆشەویستی و هەست بەئارامی نادات بەمنداڵ وەك دایکوباوك.

***مامۆستای پسپۆڕ لەکۆلێجی پزیشکی دان-ی زانکۆی سلێمانی**

سەرچاوەکان

1. Esential of Oral Pathology and oral Medicine by :R.A.Cawson, E.Wodell 17th edition 2002.

2. مجلة طبيب الاسنان–he dentist ، صادرة عن نقابة اطباء الاسنان في العراق – بغداد العدد الخامس اب 2002